

1. Exodus 10:21-27

(21) Then the LORD said to Moses, "Hold out your arm toward the sky that there may be darkness upon the land of Egypt, a darkness that can be touched." (22) Moses held out his arm toward the sky and thick darkness descended upon all the land of Egypt for three days. (23) People could not see one another, and for three days no one could get up from where he was; but all the Israelites enjoyed light in their dwellings. (24) Pharaoh then summoned Moses and said, "Go, worship the LORD! Only your flocks and your herds shall be left behind; even your chil dren may go with you." (25) But Moses said, "You yourself must provide us with sacrifices and burnt offerings to offer up to the LORD our God; (26) our own livestock, too, shall go along with us—not a hoof shall remain behind: for we must select from it for the worship of the LORD our God; and we shall not know with what we are to worship the LORD until we arrive there." (27) But the LORD stiffened Pharaoh's heart and he would not agree to let them go.

שמות י': כ"א-כ"ז

(כא) ויאמר יהוה אל-משה נטה ידך על-השמים ויהי חשך על-ארץ מצרים וימש חשך: (כב) תט מלשה את-ידו על-השמים ויהי חשך-אפלה בקל-ארץ מצרים שלשת ימים: (כג) לא ראו איש את-אחיו ולא-קמו איש ממתניו שלשת ימים ולקל-בגדו ישראֵל ויהי אור במו-שבתם: (כד) ויקרא פרעה אל-משה ויאמר לכו עבדו את-יהוה רק באנכם ובקרנכם באג גמ-שפכם בלך עמכם: (כה) ויאמר משה גמ-אתה תתן בינינו ובתינו ועלות ועשינו ליהוה אלהינו: (כו) וגם-מקננו בלך עמנו לא תשאֵל פרעה כי ממנו נלח לעבד את-יהוה אלהינו ואנחנו לא-נלע מה-עבד את-יהוה עד-באנו שמה: (כז) ותתקן יהוה את-לב פרעה ולא אבה לשלחם:

2. Rashi on Exodus 10:21:1-22:2

(21) חשך signifies and it (the darkness mentioned in the preceding phrase, ירד חשך) shall darken for them the natural darkness to a higher degree than the darkness of night: i. e. the darkness of night shall become even more black and dark. (22) וימש means as much as (is a contraction of) ויאמש (a Hiphil form of מש, evening darkness). We have many words in which an א is omitted; since the sound of the א is not very marked, Scripture is not particular about omitting it. An example is: (Isaiah 13:20) "the Arabian תה לא תה there", which is the same as תהיל with strength", which is the same as תהיל "And thou hast girded me" (cf. Psalms 30:12). Onkelos translated it in the sense of removing, from the same root as, (Joshua 1:8) "it shall not depart (ימש), his rendering being, "[and there shall be darkness..] after the darkness of night has departed", i. e. when the time approaches near to the light of day. But the statement does not then fit with the ירד חשך, because this word is written after ירד חשך. A Midrashic statement explains it in the sense of (Deuteronomy 28:29) "groping (משש) feeling) at noon-day", so that the meaning would be that it was of such a double character and so thick that there was something tangible in it (Exodus Rabbah 14:1-3). (1) שלשת ימים denotes a triad of days, old French terziane; so, too, שבוע ימים everywhere it occurs denotes in old French a septaine of days (a period of seven days). (2) וירד חשך אמרה... שלשת ימים — there was darkness of gloom when no man saw another during those three days, and there was moreover another period of three days' darkness twice as thick as this when no man rose from his place: one who happened to be sitting when this second period of darkness began was unable to rise, and one who was then standing was unable to sit down. And why did He bring darkness upon them? Because there were wicked people amongst the Israelites of that generation who had no desire to leave Egypt, and these died during the three days of darkness so that the Egyptians might not see their destruction and say, "These, (the Israelites) too have been stricken as we have". And a further reason is that the Israelites searched (the darkness came just in order that they might do this) and saw their (the Egyptians') jewels, and when they were leaving Egypt and asked them for their jewels, and they replied, "We have none at all in our possession", they answered them, "I have seen it in your house and it is in such and such a place" (cf. Midrash Tanchuma 2:3-1; Exodus Rabbah 14:3).

רש"י על שמות י': כ"א-כ"ב

(כא) וימש חשך. ויחשיך עליהם חשך יותר מהשכו של לילה, חשך של לילה באמיש ויחשיך עוד: (כב) וימש. כמו ויאמש; יש לנו תיבות הרבה חסרות אל"ף, לפי שאין הברת האל"ף נכרת כל קד, אין הכתוב מקפיד על חסרונה, כגון "ולא יהל שם ערבי" (ישעיהו י"ג), כמו לא יאהל — לא ישה אהל, וכן "ותמרני חיל" (שמואל ב' כ"ב), כמו ותמרני ואונקלוס תרגם לשון חסרה, כמו לא ימוש; "בטר דתגדי קבל ליליא" — קשטיע סמוד לאור היום; אבל אין הדבור מושב על הני"ו של וימש, לפי שהוא כתוב אחר ויהי חשך. ומ"א פותרו לשון "ממשש בצאקרים" (דברים כ"ח), שהיה כפול ומקפל ועב עד שהיה בו ממש: (א) שלשת ימים. שלוש של ימים, טרציינו"א בלעז, וכן שבעת ימים בכל מקום שטיי"ג של ימים: (ב) ויהי חשך אפלה. שלשת ימים. חשך של אפל, שלא ראו איש את אחיו אוקן ג' ימים. ועוד שלשת ימים אחרים חשך מקפל על זה, שלא קמו איש ממתניו — יושב אין יכול לעמוד, ועומד אין יכול לישב; ולמה הביא עליהם חשך? שהיו בישאאל באותו הדור רשעים ולא היו רוצים לצאת, ומתו בשלשת ימי אפלה, כדי שלא יראו מצריים במשלחם ויאמרו, אף הם לוקים כמונו. ועוד, שתפשו ישראל וראו את קליהם, וקשיצאו והיו שואלים מהו והיו אומרים אין בנדינו כלום, אומר לו, אני ראיתיו בביתה, ובמקום פלוגי הוא (שמות רבה):

3. Or HaChaim on Exodus 10:22:1

אור החיים על שמות י' כ"ב:א'

(כב) ויש משה את ידו. צל"ד למה במכת הארבה הסמוכה לה הגם שאמר אליו ה' גטה ירך אמר הכתוב ויש מה את מטתו וגו' וגם בכל המכות לא היתה מכה שהזכיר בה נפית יד אלא מטה ובמכה זו אמר את ידו. ואולי שיתכרין ע"פ דבריהם ז"ל (שמו"ר פי"ז) כי חושך של מצרים היה מאותו חושך דכתיב תהלים י"ח ישות חושך סתור אשר ע"כ לא נהג מיעוט דרך כבוד לנשות מטהו כלפי מעלה:

גם ליש מרבותינו שאמרו (שמו"ר שם) שחושך זה היה מגיהנם אויל כי שניהם נתכוונו אל האמת כי ב' מיני חושך היו אחד ששמש בג' ימים שלא ראו וגו' וא' ששמש בג' ימים אחדים שלא קמו וגו':

4. 3.a Netivot Shalom on Bo: Pg 73

7

Hashem said to Moshe: Stretch forth your hand over the Heavens, and there will be darkness upon the land of Egypt. 2 Nothing we know or can imagine approximates the darkness that overcame Egypt in the next to the last plague. It was miasmatic; there was substance and body to it, not merely the absence of light. So different in character was this darkness, that the medrash3 labors to understand its provenance. From where did such darkness come? The medrash offers a source: the darkness came from on high, from the Heavens themselves.

But what could this possibly mean? What darkness is there above, where there is only light? Moshe was told to stretch his hand over, above the Heavens. We would have expected him to be instructed to lift his hand towards Heaven. Moshe, however, was not meant to point with his hand in the direction of a higher place. He was told to reach above the Heavens, take hold of some lofty and elevated spiritual level, and bring it down to Egypt. There, explains the Toldos Yaakov Yosef, this wonderful light would turn to painful darkness for the Egyptians.

Consider a thoroughly evil fellow, somehow finding himself in Gan Eden, moving about among the righteous, who all sit there resplendent in their crowns of glory, basking in the radiance of the Shechinah. Tzadikim there experience this as indescribable pleasure; he suffers immeasurably. Completely unaccustomed to spirituality, he experiences this Gan Eden as unbearable discomfort.

This, then, is the essence of the plague of darkness. Moshe took some of the light from above. It plunged Egypt into a darkness like no other.

After crossing the Sea, the Jews went for three days "and could not find water."4 What they really were missing was the sweet water of Torah.5 Consequently, when they traveled a bit further, "they could not drink the waters...because they were bitter." Having gone a significant time without learning, says the Toldos, when they returned to it, they found it bitter rather than a source of joy and pleasure. Unaccustomed to Torah for only a short while, they found it unattractive and foreign when they returned to it. All the more so a person who never experienced the sweetness of Torah, who spent a lifetime distant from all Torah and mitzvos! He gags on them; he finds them devoid of meaning and uncomfortable. There is no greater darkness than this! (Rambam6 mentions the same phenomenon. In sickness, a patient will sometimes report that bitter foods taste sweet, and sweet foods taste bitter. Spiritual ailments cause something similar. Spiritually diseased people relish traits that are evil, and spurn good and proper ones.)

The Jews experienced the very opposite. Unlike the Egyptians, they were not overcome by palpable darkness. On the contrary, the illumination that Moshe brought down from on high bathed them in light. "For all the Bnei Yisrael there was light in their dwellings."7 Those who dwelled often in light, who sought it, cherished, looked for it – who made a home for themselves in it – they found novelty and excitement in this light brought by Moshe.

We have not yet done justice to this darkness from above. We speak of Hashem as "yotzer/ fashioning light and boreil/ creating darkness"8 "Creation," we are told is on a higher plane than "fashioning." Why, then, is darkness linked to beriah?

The sefarim ha-kedoshim explain that the "darkness" linked to beriah in this verse is actually light – light that is even brighter than what is connected with yetzirah. Some light is so powerful, that staring at it leaves one blinded, incapable of seeing anything else. People who stare at the sun for even a brief moment are temporarily left unable to focus properly. One who is not equipped to handle the light loses his vision because of it. Chazal9 tell us that in the future, Hashem will take the sun out of its sheath. It will then inflict punishment upon the evil, while simultaneously curing the righteous. The righteous, accustomed to spiritual illumination, will make good use of it. They will find it curative and redemptive. The evil, unaccustomed to such illumination in their lives, will be overwhelmed and pained by it.

So it was to the Egyptians. Moshe did not bring darkness from above, but light. Unable to bear what their souls were unaccustomed to processing, the Egyptians were paralyzed by the overdose of light, and they were unable to see each other or rise up from their places for three days. The dwellings of Bnei Yisrael, however, were suffused with light.

Chazal tell us that a common thread ties together all the plagues: each acted in two opposing fashions. Each struck at the Egyptians, but brought relief to the Jews. We should not think that two different natures were unleashed in tandem by Hashem in each plague. Rather, we should understand this as above. Each makah had but a single quality. It was experienced differently by Bnei Yisrael and by the Egyptians, proving useful and positive to the Jews and devastating to the Egyptians.

Rav Moshe Midner adds a grace note to our discussion. "To all Bnei Yisrael there was light in their dwellings." Sometimes, the light is too much for any individual to bear. When Jews dwell together, when they band together as a group to bring down Hashem's light, they are able to jointly receive it. This is why Jews gather and sit with each other in large groups on Shabbos.

5. Shemot Rabbah 14:2

ה. שמות רבה י"ד:ב'

(ב) ר"ט משה את ידו על השמים ויהי חשך אפילה - מהיכן היה החשך ההוא? רבי יהודה ורבי נחמיה, רבי יהודה אומר: מחשך של מעלה, שנאמר (שם יח, יב): ישות חשך סתרו סביבותיו סכותו. רבי נחמיה אומר: מחשך של גיהנם, שנאמר (איוב י, כב): ארץ עפחה כמו אוהל צלמות ולא סדרים וגו', אי לו לבית, שחלוצתיו פתוחין לתוך חשך, שנאמר (שם): ותופע כמו אפל אור שלה מתוך חשך. וכן הוא אומר (יחזקאל לא, טו): ביום רדתו שאולה האבלתי כסיתי עליו את תהום. הובלתי כתיב. רבי יהודה בר רבי אמי: במה הרשעים מתכסים בגיהנם? בחשך. חזקיה אומר: הגיגית הזו במה מכסין אותה? בכלי חרס, מינה ובה, כשם שהיא של חרס, כך מכסין אותה בכלי חרס. כך הרשעים, שנאמר (ישעיה כט, טו): והיה במחשך מעשיהם, לפיכך הקדוש ברוך הוא מכסה עליהם את התהום, שהוא חשך, שנאמר (בראשית א, ב): וחשך על פני תהום, זה גיהנם. הרי אומר: חשך, שבא על המצרים, מתוך גיהנם היה:

6. Haamek Davar on Exodus 10:21:1

ו. העמק דבר על שמות י':כ"א:א'

(כא) ויהי חשך וגו' וימש חשך. יהי גם חשך סתם. ויהי גם באופן יותר חזק. ומקומות מקומות היו כמש"כ דבכל מצרים לא היה העונש חזק כמו אצל פרעה ועבדיו והכל במשפט וגם זה אמת שהיו זמנים וזמנים כמו באר בפ' כ"ג:

7. Kli Yakar on Exodus 10:21:1-2

ז. כלי יקר על שמות י':כ"א:א'-ב'

(כא) וימש חשך. לשון הסרה, יען כי מטבע הבריאה שכל אדם יש לו יום אף לילה, מה עשה הקב"ה הסיר חשכת סתם לילה מן גבול ישראל ונתן אותו על ארץ מצרים, ועל כן היה למצרים חושך כפול, ובסבה זו גם ביום רשעים בחשך ידמו כי לא היה לו זמן לשמש כי אם ביום שהרי הלילה בלאו הכי אפילה, ובסבה זו היה לבני ישראל אור במושבותם גם בלילה, רמז לדבר ולכל בני ישראל היה ד' חיבות אלו סופם אותיות לילה, ואח"כ כתיב אור במושבותם כאילו אמר שגם לילה היה אור לישראל, כמ"ש (תהלים קלט יא) ולילה אור בעדני. וזה"ש רש"י שהחשך היה כפול היינו כמדת יום ולילה.

(כב) ומה שמקשה רש"י למה הביא עליהם חשך ולא הקשה רש"י כן בכל המכות, לפי שבכל המכות אלו היה פרעה רוצה לשוב בתשובה בעוד המכה משמשת היה יכול, אבל כאן לא קמו איש מתחתיו כל ג' ימים ואף אם היה רוצה לשוב תוך ג' ימים לא היה יכול, ולמה תצא כזאת מלפניו ית', כי אע"פ שכבר הקשה ה' את לבו היינו לפי שהוא מעצמו הקשה לבבו בעוד שהיתה המכה משמשת ע"כ דין הוא להקשות לבבו אחר סור המכה, אבל במכת החשך אף אם היה רוצה לשוב בעוד שהמכה משמשת לא היה יכול, ולמה הביא ה' מכה זו למנוע ממנו דרך התשובה אלא משום רשעי ישראל וכו'.

